

løse. Johan P. Olsens fra norsk (sic!) oversatte artikel om „Nyinstitutionalismen og statsvitenskapen“ er nok letlæst, sådan på overfladen, men rummer så megen skjult polemik og så mange diskutabile, for nu ikke at sige tvivlsomme, normative anvisninger, at den næppe med kritisk udbytte kan læses af en dansk studerende. Enkelte bidrag, blandt andet Nexø Jensens om den offentlige forvaltning i et kønsperspektiv og Bang og Sørensens om den såkaldte „hverdagsmager“, fremtræder som meget foreløbige arbejdsrapporter, mens et andet kapitel, Peter Bogasons just nævnte, er en let revideret udgave af en for længst publiceret ældre artikel. De internationale bidrag af Easton, Berntson og Dencik, Waltz, Hobsbawm og Olsen er pænt nok oversat, men det virker altså lidt provinsielt, når man skal læse David Eastons gamle artikel fra 1957 på vort kære modersmål, også selv om samme mål efterhånden er blevet beriget med megen politologisk jargon, herunder gode danske ord som input, output, feedback og mere af samme skuffe. Nogle artikler er forsynet med et større note- og referencemateriale, mens andre, herunder flere af bidragene til afsnittet om international politik mangler enten det ene eller det andet. Enkelte artikler mangler såmænd begge dele. Guderne må vide hvorfor?

Men alt dette er nok ikke udtryk for tilfældigheder. Det kan udmærket tænkes at være bevidste valg, foretaget af redaktørerne ud fra ønsket om at vise den studerende en fragmenteret virkelighed og at give „et bredt og nuanceret billede af den aktuelle statskundskab“, som det siges i indledningen. Anmelderen må medgive redaktørerne, at deres forehavende i så fald er lykkedes til fuldkommenhed.

Konklusion: Skal jeg anbefale en introducerende lærebog til brug ved et dansk universitet, kan det beklageligvis

ikke blive *Grundbogen*. Dertil er den for ujævn i kvalitet, for snæver i sit sigte, for tilfældig i sit emnevalg og for sjusket i udførelsen.

Mogens N. Pedersen
Institut for Statskundskab
Syddansk Universitet: Odense Universitet

Knut Midgaard og Bjørn Erik Rasch (red.), *Demokrati – vilkår og virkninger*, Bergen: Fagbokforlaget, 1998, 362 s., kr. 495,00.

Denne antologi udspringer af et doktorgradkursus afholdt ved Institutt for Statsvitenskap ved Universitetet i Oslo. Den omfatter i alt 18 kapitler skrevet af norske – og en enkelt svensk – forskere. Bogens indhold kan opdeles i tre hovedafsnit. De første fem kapitler behandler – ud over en indledning – politisk-filosofiske emner. De næste seks kapitler behandler demokratiet i nationalstater, og de sidste syv kapitler beskæftiger sig med demokratiproblemer på det mellemstatslige og overnationale niveau.

I indledningskapitlet opstiller Bjørn Erik Rasch tre teorier om demokrati, som koncentrerer sig om hver sin kerneidé: konkurrence, deltagelse og deliberation. Der er intet nyt i dette, men der gives et godt overblik for nye læsere, og litteraturlisten er ganske nyttig. Det gælder i det hele taget for alle kapitlerne, at de afsluttes med fyldige litteraturlister, som letter videre studier.

Knut Midgaard foretager i kapitlet „Legitime og gode styreformer – og demokratiet“ en bred idéhistorisk gennemgang af centrale problemstillinger, standpunkter og former for argumentation. Han tager udgangspunkt i de klassiske frem-

løse. Johan P. Olsens fra norsk (sic!) oversatte artikel om „Nyinstitutionalismen og statsvitenskapen“ er nok letlæst, sådan på overfladen, men rummer så megen skjult polemik og så mange diskutabile, for nu ikke at sige tvivlsomme, normative anvisninger, at den næppe med kritisk udbytte kan læses af en dansk studerende. Enkelte bidrag, blandt andet Nexø Jensens om den offentlige forvaltning i et kønsperspektiv og Bang og Sørensens om den såkaldte „hverdagsmager“, fremtræder som meget foreløbige arbejdsrapporter, mens et andet kapitel, Peter Bogasons just nævnte, er en let revideret udgave af en for længst publiceret ældre artikel. De internationale bidrag af Easton, Berntson og Dencik, Waltz, Hobsbawm og Olsen er pænt nok oversat, men det virker altså lidt provinsielt, når man skal læse David Eastons gamle artikel fra 1957 på vort kære modersmål, også selv om samme mål efterhånden er blevet beriget med megen politologisk jargon, herunder gode danske ord som input, output, feedback og mere af samme skuffe. Nogle artikler er forsynet med et større note- og referencemateriale, mens andre, herunder flere af bidragene til afsnittet om international politik mangler enten det ene eller det andet. Enkelte artikler mangler såmænd begge dele. Guderne må vide hvorfor?

Men alt dette er nok ikke udtryk for tilfældigheder. Det kan udmærket tænkes at være bevidste valg, foretaget af redaktørerne ud fra ønsket om at vise den studerende en fragmenteret virkelighed og at give „et bredt og nuanceret billede af den aktuelle statskundskab“, som det siges i indledningen. Anmelderen må medgive redaktørerne, at deres forehavende i så fald er lykkedes til fuldkommenhed.

Konklusion: Skal jeg anbefale en introducerende lærebog til brug ved et dansk universitet, kan det beklageligvis

ikke blive *Grundbogen*. Dertil er den for ujævn i kvalitet, for snæver i sit sigte, for tilfældig i sit emnevalg og for sjusket i udførelsen.

Mogens N. Pedersen
Institut for Statskundskab
Syddansk Universitet: Odense Universitet

Knut Midgaard og Bjørn Erik Rasch (red.), *Demokrati – vilkår og virkninger*, Bergen: Fagbokforlaget, 1998, 362 s., kr. 495,00.

Denne antologi udspringer af et doktorgradkursus afholdt ved Institutt for Statsvitenskap ved Universitetet i Oslo. Den omfatter i alt 18 kapitler skrevet af norske – og en enkelt svensk – forskere. Bogens indhold kan opdeles i tre hovedafsnit. De første fem kapitler behandler – ud over en indledning – politisk-filosofiske emner. De næste seks kapitler behandler demokratiet i nationalstater, og de sidste syv kapitler beskæftiger sig med demokratiproblemer på det mellemstatslige og overnationale niveau.

I indledningskapitlet opstiller Bjørn Erik Rasch tre teorier om demokrati, som koncentrerer sig om hver sin kerneidé: konkurrence, deltagelse og deliberation. Der er intet nyt i dette, men der gives et godt overblik for nye læsere, og litteraturlisten er ganske nyttig. Det gælder i det hele taget for alle kapitlerne, at de afsluttes med fyldige litteraturlister, som letter videre studier.

Knut Midgaard foretager i kapitlet „Legitime og gode styreformer – og demokratiet“ en bred idéhistorisk gennemgang af centrale problemstillinger, standpunkter og former for argumentation. Han tager udgangspunkt i de klassiske frem-

stillinger hos Platon og Aristoteles og vender ofte tilbage til de grundlæggende spørgsmål og sondringer i den græske antik. Kapitlet har en noget løs karakter, hvilket også fremgår af overskrifter som „lidt om ...“ og „nogle strejftog i ...“. Grunden er dels, at emnet er alt for omfattende til den afsatte plads, og dels at Midgaard ikke har noget særligt på hjerte. Det er imidlertid interessant, at han så klart lægger sig op af Jack Livelys betoning af politisk lighed som demokratiets centrale kendetegn.

I kapitlet om „liberalisme og demokrati“ behandler Oluf Langballe tre af dette århundredes centrale bidragydere til forståelsen af demokrati, nemlig Hayek, Dahl og Rawls. Ud over at redegøre for deres hovedtanker og sammenligne dem med hinanden, fremhæver forfatteren afslutningsvis behovet for empirisk forskning omkring de antagelser, som værditeoriene hviler på.

Bogens andet hovedafsnit behandler demokrati på det nationalstatslige niveau, idet hovedvægten lægges på styringsproblemer i Norge, men der foretages også en række komparative analyser. Bjørn Erik Rasch redegør således for forskellige valgsystemer – navnlig forskellige former for flertalsvalg over for forskellige former for forholdstalsvalg – og deres anvendelse i de europæiske lande. Han afslutter sin fremstilling med en kort diskussion af de hensyn, som søges varetaget med de forskellige valgsystemer, og deres faktiske konsekvenser.

Kaare Strøm behandler regeringsansvarlighed og demokrati og peger her på, at vælgerne enten kan anvende deres stemme prospektivt, altså fremadrettet ud fra, hvad politikere lover, eller retrospektivt, altså tilbageskuende ud fra en bedømmelse af de valgte, således at de ansvarlige ledere belønnes eller straffes.

Strøm præsenterer den ny-institutionelle rational-choice litteratur om delegation og principal-agent forhold som ramme for studiet af politisk repræsentation og ansvarlighed. Med norske data fra 1961 til 1997 viser han, at partiidentifikationen er faldende, at flere bestemmer sig under valgkampen, og at flere skifter parti. Norske vælgere er altså mindre trofaste over for deres parti end tidligere, og selv om dette ikke er noget bevis for, at de belønner og straffer partierne, så er det i hvert fald en udvikling, som partierne ikke ustraffet kan ignorere. En analyse af sammenhængen mellem dannelsen af mindretalsregeringer og graden af vælgerkonkurrence viser, at jo stærkere partierne bindes op på ansvaret over for vælgerne, desto hyppigere dannes der mindretalsregeringer. Regeringsforhandlinger styres således ikke blot af styrkeforholdene i parlamenterne, men også af vælgeres forventede reaktioner. Strøm når gennem sin analyse frem til den interessante konklusion, at hvis man forbinder demokrati med lydørhed over for vælgeres mening, så er de parlamentariske demokratier i færd med at blive mindre parlamentariske i takt med, at de bliver mere demokratiske.

Bjørn Erik Rasch skriver i „Stortingsbeslutninger og demokrati“ mere snævert om norske forhold, selv om der også gives et komparativt udblik til udvalgsystemerne i andre lande. Hans problemstilling er, hvor magtfulde stortingsudvalgene er, og hvor repræsentative de er i forhold til Stortinget som helhed. Hans hovedkonklusion er, at udvalgene er virkeligt magtfulde: Når et af de stående og specialiserede udvalg har færdigbehandlet en sag, er løbet i realiteten kørt. Derimod finder Rasch ikke belæg for, at særinteresserne konsekvent er overrepræsenteret i udvalgene, og alt i alt finder han ud-

valgsmedlemmer mere repræsentative end afvigende fra ikke-medlemmerne. Dette er et vigtigt korrektiv til fremherskende opfattelser af sektordominans og sektor-korporatisme.

I artiklen om bureaukrati og demokrati behandler Helge O. Larsen og Knut H. Mikalsen det tvetydige forhold mellem disse moderne styringssystemer, idet forvaltningsapparatet nok skal være tjener for de valgte organer, men let bliver en hersker i kraft af sin faglige kompetence og kontinuitet. Denne konflikt skærpes med den offentlige sektors vækst i omfang og den stadig mere detaljerede grad af regulering af komplicerede samfundsområder. Medens de to foregående kapitler inddrager konkrete empiriske data, er kapitlet om bureaukrati og demokrati mere en oversigt over og indføring i litteraturen på området.

Hans-Kristian Hernes behandler i kapitlet „Interesseorganisering og demokrati“ de problemer, som interesseorganisationers deltagelse i offentlige beslutningsprocesser rejser – specielt under den korporative form, som har fået en fremtrædende placering i Norge. Ud fra en liberal opfattelse er det et problem, at små og velorganiserede grupper retter deres aktiviteter mod staten og har held til at sikre deres medlemmer fordele, som må betales af andre. Ud fra en republikansk opfattelse tages præferencer ikke for givne, men kan udvikles og ændres gennem samtale og debat. En sådan samtale får de bedste vilkår i valgte forsamlinger og i andre fora, som ikke domineres af særinteresser. Heroverfor er det blevet fremhævet, at tætte forbindelser mellem interesseorganisationer og offentlige myndigheder godt kan forenes med et deliberativt demokrati, hvor upartisk begrundelse og argumentets magt tillægges afgørende betydning. Hernes kommer dog

ikke meget længere end til at stille disse opfattelser op over for hinanden. Der er ingen empiriske belæg for, hvordan de nordiske – korporative – systemer faktisk fungerer, og hvilke problemer de faktisk skaber i forhold til demokratiske principper.

Sådanne demokratiske principper opstilles af Knut Midgaard i kapitlet om specialiserede institutioner og demokrati. Han gennemgår her fire principper: Kants princip om, at ethvert menneske skal betragtes som et mål i sig selv, og at ingen skal behandles som et middel; Rousseaus princip om, at ethvert politisk fællesskab skal styres på en måde, som er i overensstemmelse med hvert medlems autonomi; princippet om, at respekten for det enkelte menneskes autonomi indebærer, at de statsborgerlige rettigheder og pligter bør være de samme for alle voksne og uden hensyn til kompetence, bortset fra ekstreme mentale defekter; og princippet om, at statsborgerlige rettigheder og pligter alene indrømmes personer, som tilfredsstiller grundlæggende udtryk for loyalitet, for eksempel lovlighed. Medens de tre første principper virker uproblematisk, kan det sidste ikke undgå at standrejsse debat i tider med øget indvandring og kulturelle sammenstød.

Axel Hadenius indleder det sidste hovedafsnit med et kapitel om udvikling og demokrati. De grundlæggende spørgsmål er: Fører (økonomisk) udvikling til (politisk) demokrati? Eller fremmer demokratiet udviklingen? Han tager udgangspunkt i moderniseringsteoriens hovedtanke, at politisk-institutionelle forandringer i retning af demokrati er en følge af den økonomiske og sociale udvikling, jf. klassiske politiske sociologer som Lerner, Lipset og Deutsch. Heroverfor stiller han afhængighedsteoriene, som fremhævede, at den manglende udvikling skyldes pla-

ceringen i et internationalt udbytningssystem. Kun ved at bryde ud af dominansforholdet og under et autoritært styre forlade sig på egne kræfter ville der være udsigt til at få en udvikling i gang. Demokrati blev derfor nærmest set som en hindring for udvikling. Hadenius argumenterer for, at den første af disse teorier har bedre empirisk belæg end den anden, selv om der også kan peges på undtagelser fra sammenhængen mellem økonomisk udvikling og politisk demokrati. Men selv om moderniseringsteoriene har ret i at pege på, at der med økonomiske og sociale forandringer sker en forøgelse af den humane kapital, dvs. de enkelte borgeres kompetence, aktivitet og uafhængighed, så er dette ikke tilstrækkeligt til at sikre demokrati. Den humane kapital må kombineres med den sociale kapital, dvs. følelsen af fællesskab og folkelig organisering. Derfor er folkeoplysning og institutionsopbygning vigtige bidrag til en demokratiseringsproces.

Øyvind Østerud viser, at sammenhængen mellem nationalisme og demokrati rejser en række komplicerede spørgsmål. Han behandler koblingen mellem nationalitet og demokrati under tre tilgange: politisk fællesskab, politisk offentlighed og enighed om fordeling. Og han diskuterer videre, hvilken betydning disse koblinger har for muligheden for demokrati på et overnationalt niveau - med EU som et konkret eksempel. Det manglende politiske fællesskab i EU kan efter hans opfattelse løses på to måder: Enten ved en klassisk nationsopbygning på europæisk niveau eller opbygningen af en forfatningspatriotisme som foreslået af Habermas. Medens den første løsningsmodel står over for voldsomme kulturelle, sproglige, økonomiske og geopolitiske barrierer, bygger den anden på optimistiske fremtidsforventninger og rummer desuden

farer for en forstærket etnificering af nationale identiteter.

Denne fare uddybes i Nils A. Butenschøns kapitel om „Etnisk konflikt og demokrati“, hvor han søger at belyse betydningen af de principper, som mere eller mindre eksplicit lægges til grund for analysen af demokratiets vilkår. Han sonderer her mellem normative principper som singularisme, hvor en bestemt gruppe gives forsteret; pluralisme, hvor forskellige grupper anerkendes som autonome og ligeværdige; og universalisme, som bygger på naturrettslige principper om ukrænkelige individuelle rettigheder, som er uafhængige af etnisk eller national tilhørsforhold. Disse normative principper kombineres videre med territoriale principper som enhedsstat, decentraliserede stater og opdelt territorier i en model, som angiveligt skal udbygge Lijpharts model om konsocieret demokrati.

Nils Petter Gleditsch behandler i kapitlet „Fred og demokrati“ tesen om, at demokratier sjældent eller aldrig fører krig mod hinanden. Men demokratier er ikke mere fredelige end andre styreformer. Faktisk deltager de lige så meget som andre styreformer i krige, men altså i krige mod ikke-demokratier. Da der bliver forholdsvis flere demokratier, er der grund til en vis optimisme om en reduktion og på længere sigt en fuldstændig afskaffelse af krig som et middel til afgørelse af mellemstatslige konflikter.

Dette perspektiv danner baggrund for Knut Midgaards kapitel om overnationalitet og demokrati, hvor han rejser spørgsmålet om, hvilke former for internationalt samarbejde der på en acceptabel måde kan forhindre utilfredsstillende processer og løsninger samtidig med, at de kan bidrage til en retfærdig og rimelig fordeling af goder og byrder? Store spørgsmål, som forfatteren ikke kan give entydige svar på,

men han påviser et problem, hvis man ønsker at lægge ideen om demokrati – forstået som politisk lighed – til grund for løsningen af internationale konflikter: er det en stat eller en person, der skal have en stemme?

I antologiens sidste kapitel beskæftiger Andreas Føllesdal sig med internationale forpligtelser og demokrati. Han peger dels på behovet for en teori om internationalt demokrati, dels på behovet for en teori om international fordelingsretfærdighed. Kapitlet behandler disse to udfordringer med udgangspunkt i en liberal kontraktetik i traditionen fra Locke, Rousseau og Kant til Rawls. Føllesdal konkluderer, at de værdier og normer, som begrunder lige politiske rettigheder for alle berørte inden for en stat, har konsekvenser for, hvordan legitime internationale regimer bør udformes. Men han erkender også, at rammebetingelser, konsekvenser og alternativer er forskellige på de to niveauer, og at værdier og normer ikke uden videre kan overføres fra det ene niveau til det andet.

Antologien behandler således mange emner og gør det på forskellige måder. Undertiden inddrages empiriske analyser, undertiden er der tale om litteraturgenemgange og begrebsanalyser, og undertiden er der tale om mere essay-prægede fremstillinger. Der er kort sagt ingen klar linje i antologien, for eksempel er forfatterne langt fra enige om, hvilket demokratibegreb der skal lægges til grund for analyserne. Denne heterogenitet betyder selvfølgelig ikke, at bogen er uden værdi. Den vil nok finde bedst anvendelse på den måde, at dens enkelte kapitler hver for sig kan give et overblik over og danne udgangspunkt for dybere studier af de enkelte emner. Som sådan kan bogen anbefales, og derfor er mange bidrag også omtalt ret fyldigt i denne anmeldelse.

Som en samlet analyse af demokrati som politisk styreform og – som angivet i antologiens undertitel – dets vilkår og virkninger, er bogen dog hverken tilstrækkelig systematisk eller dækkende. De mange kapitler sættes ikke af udgiverne i forhold til hinanden på en måde, så de supplerer hinanden eller bygger op til en overordnet sammenfatning og konklusion. Det ville for eksempel have været interessant, hvis de forskellige tilløb til at stille et beskyttende og interessevaretagende (liberalistisk) demokrati over for et deliberativt (republikansk) demokrati var blevet tematiseret. Måske ved at stille spørgsmålet: Har de nordiske demokratier en stærkere deliberativ tradition end de angelsaksiske?

Antologien er imidlertid ikke blot udtryk for den mangfoldighed, der præger tidens demokratidebat, men også for den bredde og dybde, der findes i det norske samfundsvidenskabelige forskningsmiljø. Den kan ses som en første kraftanstrengelse, der tager udfordringen om at få hold på demokratiproblematikken op, men den demonstrerer også, hvor krævende denne udfordring er. Man må håbe, at udgiverne og forfatterne ikke slår sig til tåls med det, de her har præsteret, men lader antologien være starten til at arbejde videre med udformningen af en mere samlet teori om, hvad demokrati på forskellige niveauer kan være og bør være ved overgangen til et nyt årtusinde.

Palle Svensson
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet